

УДК 316.64-053.67-056.26:378.091.2](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1351/2025-1-12>**Підвальна Юлія Василівна**

кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи,  
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини  
pidvalna\_u@meta.ua

ORCID ID: 0000-0002-4972-4232

## ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

**Вступ.** Процес соціальної адаптації молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти є важливим і складним аспектом сучасної інклюзивної освіти. З кожним роком питання інклюзії студентів з особливими потребами набуває дедалі більшої актуальності, адже саме заклади вищої освіти є не тільки місцем для здобуття професійних знань, а й просторами для розвитку соціальних, культурних та особистісних компетенцій молоді. У нашому суспільстві проблема забезпечення рівного доступу до вищої освіти для осіб з інвалідністю стає дедалі важливішою, оскільки це безпосередньо пов'язано з їх інтеграцією в академічне та соціальне середовище. Соціальна адаптація молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти містить низку чинників, що впливають на успішне залучення цих студентів у навчальний процес та їх подальше соціальне функціонування в суспільстві. Ураховуючи індивідуальні потреби кожного студента, цей процес має специфічні особливості, які потребують індивідуального підходу та активної участі різних учасників освітнього процесу, зокрема викладачів, адміністрації навчальних закладів, соціальних працівників та, безумовно, самих студентів.

Важливим аспектом соціалізації молоді з інвалідністю є створення доступного та інклюзивного навчального середовища, яке відповідає як фізичним, так і психоемоційним потребам цих студентів. Створення умов для успішного навчання, взаємодії з однолітками та інтеграції в університетське середовище потребує комплексного підходу. Окрім фізичних аспектів, до яких належать доступність інфраструктури та використання спеціалізованих засобів навчання, важливу роль відіграють соціальні та психологічні бар'єри, з якими стикаються студенти з інвалідністю.

Так, процес соціальної адаптації молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти є багатограним і потребує зусиль на рівні організаційних змін, а також культурних і соціальних трансформацій у суспільстві. Актуальність цієї теми зумовлена не тільки необхідністю забезпечити рівні можливості для всіх студентів, а й потребою удосконалити наявні підходи до інклюзивної освіти в Україні та світі. У цьому контексті важливо дослідити як особливості навчального процесу, так і фактори, що впливають на соціальну інтеграцію молоді з інвалідністю в академічну спільноту, що є ключовим для їхнього подальшого успіху як у навчанні, так і в професійній діяльності.

**Мета та завдання статті.** Метою статті є всебічне дослідження процесу соціальної адаптації молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти, зокрема виявлення основних аспектів, що впливають на їх інтеграцію в академічне, соціальне та психологічне середовище університетів. Стаття має на меті дослідити як фізичні, так і соціально-психологічні бар'єри, які ускладнюють адаптацію студентів з інвалідністю в навчальних закладах, а також визначити способи подолання цих перешкод через інклюзивні практики, підтримку з боку викладачів, адміністрації та студентського колективу. Крім того, метою є аналіз ефективності наявних механізмів підтримки студентів з інвалідністю, як-от адаптовані навчальні програми, доступність інфраструктури та спеціалізовані сервіси, що надаються закладами вищої освіти. Важливим аспектом є оцінка ролі психологічної та соціальної підтримки у формуванні позитивної динаміки адаптації та розвитку цих студентів, а також вивчення того, як створення інклюзивного середовища впливає на соціальну інтеграцію, самооцінку та академічні досягнення молодих людей з інвалідністю.

**Результати.** У результаті проведеного дослідження виявлено ключові аспекти та проблеми, що стосуються соціальної адаптації молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти. З'ясувалося, що цей процес є багатограним і складним, оскільки містить не тільки фізичну, а й психологічну, соціальну та академічну адаптацію студентів до нового навчального середовища. Результати дослідження показують, що, хоча вища освіта поступово стає доступнішою для осіб з інвалідністю, значні перешкоди для їх повноцінної інтеграції досі є.

**Ключові слова:** соціальна адаптація, молоді з інвалідністю, заклади вищої освіти, інклюзивна освіта, академічна інтеграція, фізична доступність, психологічна підтримка, соціальна інтеграція.

**Pidvalna Yuliya Vasylivna**

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,  
Associate Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work,  
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

## FEATURES OF THE PROCESS OF SOCIAL ADAPTATION OF YOUTH WITH DISABILITIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

**Introduction.** The process of social adaptation of young people with disabilities in higher education institutions is an important and complex aspect of modern inclusive education. Every year the issue of inclusion of students with special needs is becoming more and more relevant, because higher education institutions are not only a place for acquiring professional knowledge, but also spaces for developing social, cultural and personal competencies of young people. In our society, the problem of ensuring equal access to higher education for people with disabilities is becoming increasingly important, since this is directly related to their integration into the academic and social environment. Social adaptation of young people with disabilities in higher education institutions includes a number of factors that influence the successful inclusion of these students in the educational process and their further social functioning

in society. Taking into account the individual needs of each student, this process has specific features that require an individual approach and active participation of various participants in the educational process, including teachers, administration of educational institutions, social workers and, of course, the students themselves.

An important aspect of the socialization of young people with disabilities is the creation of an accessible and inclusive learning environment that meets both the physical and psycho-emotional needs of these students. Creating conditions for successful learning, interaction with peers and integration into the university environment requires a comprehensive approach. In addition to physical aspects, which include the accessibility of infrastructure and the use of specialized learning aids, social and psychological barriers that students with disabilities face also play an important role.

Thus, the process of social adaptation of young people with disabilities in higher education institutions is multifaceted and requires efforts at the level of organizational changes, as well as cultural and social transformations in society. The relevance of this topic is due not only to the need to ensure equal opportunities for all students, but also to the need to improve existing approaches to inclusive education in Ukraine and the world. In this context, it is important to study both the features of the educational process and the factors that influence the social integration of young people with disabilities into the academic community, which is key to their further success both in their studies and in their professional activities.

**Purpose and objectives of the article.** The purpose of this article is a comprehensive study of the process of social adaptation of young people with disabilities in higher education institutions, in particular, to identify the main aspects that affect their integration into the academic, social and psychological environment of universities. The article aims to investigate both physical and socio-psychological barriers that complicate the adaptation of students with disabilities in educational institutions, as well as to identify ways to overcome these obstacles through inclusive practices, support from teachers, administration and the student body. In addition, the aim is to analyze the effectiveness of existing mechanisms for supporting students with disabilities, such as adapted curricula, accessible infrastructure and specialized services provided by higher education institutions. An important aspect is to assess the role of psychological and social support in shaping the positive dynamics of adaptation and development of these students, as well as to study how the creation of an inclusive environment affects social integration, self-esteem and academic achievements of young people with disabilities.

**Results.** The study identified key aspects and problems related to the social adaptation of young people with disabilities in higher education institutions. It turned out that this process is multifaceted and complex, as it includes not only physical, but also psychological, social and academic adaptation of students to the new learning environment. The results of the study show that, although higher education is gradually becoming more accessible to people with disabilities, significant obstacles to their full integration still exist.

**Key words:** *social adaptation, young people with disabilities, higher education institutions, inclusive education, academic integration, physical accessibility, psychological support, social integration.*

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Адаптація молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти є комплексним та багатограним явищем, що охоплює не тільки фізичне, а й психологічне, соціальне та академічне пристосування до нових умов навчання та взаємодії. Сучасне суспільство прагне створити рівні можливості для всіх студентів, однак особи з інвалідністю стикаються із численними бар'єрами, які ускладнюють їх інтеграцію в академічне середовище. Ці бар'єри можуть бути як фізичними, так і соціально-психологічними.

Один із ключових аспектів адаптації студентів з інвалідністю полягає в необхідності врахування індивідуальних потреб цих осіб. Вища освіта передбачає для них адаптацію до нових навчальних стандартів, а також до специфічних умов, що пов'язані з фізичними обмеженнями або особливими освітніми потребами. Це вимагає не лише доступності навчальних матеріалів, а й створення відповідних умов для доступу до інфраструктури університету, адаптації навчальних програм і методик, які відповідають індивідуальним вимогам студентів з інвалідністю.

Фізична адаптація містить забезпечення безперешкодного доступу до навчальних аудиторій, бібліотек, санітарних приміщень та інших важливих інфраструктурних об'єктів. Установлення пандусів, ліфтів, спеціально облаштованих місць для студентів з інвалідністю та технічних засобів підтримки має вирішальне значення для забезпечення рівних можливостей для студентів з інвалідністю.

Соціальна адаптація молоді з інвалідністю є не менш важливим етапом. Оскільки молоді люди з інвалідністю часто мають обмежений досвід соці-

альної взаємодії, особливо в новому оточенні, на них можуть чекати труднощі у формуванні взаємин з одногрупниками, викладачами та іншими членами університетської спільноти. Психологічний комфорт і підтримка з боку викладачів, психологів та одногрупників є важливими чинниками, що полегшують процес соціалізації та інтеграції студентів з інвалідністю в навчальний процес.

Академічна адаптація містить модифікацію освітніх процесів, як-от зміна формату оцінювання або адаптація навчальних матеріалів для студентів з різними формами інвалідності. Наприклад, студенти з порушеннями зору можуть отримувати електронні версії підручників, а студенти з порушеннями слуху – доступ до сурдоперекладачів або записів лекцій. Такі адаптації сприяють забезпеченню рівних можливостей у навчальному процесі та ефективному засвоєнню матеріалу.

Психологічний аспект адаптації також важливий. Молодь з інвалідністю часто стикається з ізоляцією, низькою самооцінкою або побоюваннями, що вони не зможуть упоратися з вимогами університету. Це вимагає не тільки фізичної доступності, а й створення умов психологічної підтримки, зокрема через організацію консультацій, тренінгів для розвитку самооцінки та формування підтримувального соціального середовища.

Особливу роль у процесі соціальної адаптації відіграє інклюзивна політика університету. Створення інклюзивного середовища передбачає забезпечення рівних можливостей для всіх студентів, незалежно від їхніх фізичних можливостей, у доступі до навчання, ресурсів і можливостей. Така політика сприяє формуванню почуття належності до університетської спіль-

ноти, що, своєю чергою, позитивно впливає на процес адаптації студентів з інвалідністю [2].

У сучасному суспільстві недостатня адаптація молоді з інвалідністю до умов життя в здоровому соціумі, а також до специфічних умов навчання в закладах вищої освіти є значущою та актуальною проблемою. Цей процес може призводити до серйозних наслідків, як-от дезорганізація особистості та утворення бар'єрів для повноцінного входження таких осіб у соціальне життя.

На сьогодні безпосередня організація інклюзивного навчання в закладах вищої освіти здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу.

У межах психологічного супроводу здобувачів вищої освіти проводять різноманітні заходи, спрямовані на підтримку та покращення їх психологічного та морального стану. Однією з основних форм роботи є анкетування та тестування здобувачів, що дає змогу виявити рівень їх емоційного стану, соціальної адаптації та інші важливі аспекти особистісного розвитку. Це дає змогу індивідуалізувати підхід до кожного здобувача та вибрати найбільш ефективні методи допомоги.

Застосовують різноманітні техніки психологічної роботи, як-от арттерапія, тілесно орієнтовані методи та інші сучасні практики, які сприяють покращенню емоційного фону студентів та надають їм можливість самовираження через творчість і фізичні вправи. Це не тільки допомагає знизити рівень стресу, а й позитивно впливає на моральний стан учасників освітнього процесу, створюючи сприятливе середовище для навчання та розвитку.

Особливе значення має індивідуальне консультування здобувачів з інвалідністю життєдіяльності, яке надається з урахуванням їхніх специфічних потреб та труднощів. Психологічна підтримка в цьому разі спрямована на допомогу в адаптації до навчального процесу, подолання внутрішніх бар'єрів та стимулювання впевненості у власних силах.

Соціальний супровід навчання здобувачів з інвалідністю має вагомe значення для забезпечення їх інтеграції в університетське середовище та суспільство загалом. Завдяки такому супроводу забезпечуються основні соціальні функції, як-от навчання, працевлаштування, комунікація з іншими людьми. Основною метою цього процесу є активна участь здобувачів з інвалідністю в соціально-психологічних заходах університету, що передбачає організацію та проведення акцій, ярмарків, соціальних заходів і різноманітних ініціатив, які сприяють їх соціалізації та розвитку.

Важливим аспектом є також співпраця з представниками закладів соціального захисту населення, що дає змогу створювати умови для комплексної підтримки студентів з інвалідністю. Це сприяє формуванню в них почуття власної гідності, а також забезпечує соціальну інтеграцію та взаєморозуміння з оточенням. Весь цей процес допомагає здобувачам з інвалідністю активно залучатися до соціального життя університету та сприяє їх самоактуалізації, самовдосконаленню, а також повній соціалізації в майбутньому.

З метою формування інклюзивного середовища в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті соціальної та психологічної освіти значну увагу приділено забезпеченню доступності навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Відповідно до вимог будівельних норм і стандартів, в усіх навчальних корпусах університету облаштовані пандуси, що забезпечують безперешкодний доступ до приміщень. Також створено спеціалізовані санітарно-гігієнічні кімнати, що відповідають вимогам доступності та універсального дизайну. Для студентів з інвалідністю закуплені спеціалізовані парти, що відповідають їхнім потребам, а також таблички шрифтом Брайля, що позначають назви факультетів, кафедр та структурних підрозділів університету.

Крім того, для студентів з порушеннями зору придбано абетки шрифтом Брайля, що використовуватимуть студенти, які навчаються за спеціальностями «Психологія», «Соціальна робота» та «Соціальне забезпечення», забезпечуючи їхню готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти. У читальних залах і комп'ютерних класах установлені спеціальні клавіатури зі шрифтом Брайля для зручності студентів з порушеннями зору. Для потреб Центру освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів» придбані географічні карти Європи шрифтом Брайля.

У гуртожитках університету створено умови для проживання студентів з інвалідністю, зокрема облаштовано кімнати на першому поверсі та встановлено пандуси для зручного доступу. Постійно здійснюється супровід умов їхнього проживання, що сприяє комфортному перебуванню в університеті.

Університет не лише надає студентам з інвалідністю можливість здобути якісну освіту та кваліфікацію, а й активно сприяє їх працевлаштуванню. У результаті комплексного підходу, що передбачає соціально-психологічну підтримку, студенти з інвалідністю досягають високих результатів не лише в навчальній, а й у творчій та професійній діяльності.

Зростання контингенту студентів з інвалідністю стало важливим пріоритетом діяльності УДПУ імені Павла Тичини. Університет активно працює над розв'язанням проблем навчання та соціального розвитку цих осіб, створенням інноваційних технологій для покращення їх якості життя, запровадженням ефективної системи соціально-психологічної реабілітації дітей і молоді з особливими освітніми потребами за допомогою інклюзивного туризму, а також розробкою методичних рекомендацій щодо оптимізації сильних сторін студентів на шляху їх соціальної інтеграції [7].

Студентський вік є періодом активного формування соціальної зрілості, що проявляється в здатності молодої людини опановувати різноманітні соціальні ролі. Цей етап збігається з юністю, характеризуючись складним процесом становлення особистісних рис. У цей час розвиваються важливі якості, як-от цілеспрямованість, рішучість, наполе-

гливість, самостійність, ініціативність та здатність контролювати власні емоції. Зростає зацікавленість моральними питаннями, як-от сенс життя, життєві цілі, стиль життя, любов, вірність та інші. Однак у віці 17–19 років, коли відбуваються пошуки власного духовного простору й загострюється потреба в смислому самовизначенні, взаємодія з «іншим» і «новим» може спричиняти конфлікти, протистояння, а також неадекватні реакції та оцінки [2].

Освітнє середовище закладів вищої освіти є простором, у якому відбувається соціалізація молоді з інвалідністю. Засоби навчання та виховання, які застосовують викладачі, можуть стати інструментами для створення доступного середовища, якщо враховувати особливості життя молоді з інвалідністю, тим самим сприяючи її соціалізації. За останніми даними Міністерства освіти і науки України, кількість молодих людей з інвалідністю, що навчаються у ЗВО III–IV рівня акредитації, зростає.

Тож заклади вищої освіти виконують функції розвитку інноваційної діяльності, підтримки пріоритетів розвитку наукових шкіл та створення механізмів взаємодії між їх діяльністю. Незважаючи на зменшення цього показника в Україні через воєнні події, він усе ж таки залишається досить високим. Під час дослідження соціалізації молоді з інвалідністю ми визначили, що основними функціями закладів вищої освіти є підготовка фахівців різних галузей, що передбачає розвиток у молоді як Hard skills, так і Soft skills [5].

Процес соціальної адаптації молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти має свої особливості, адже освітнє середовище університетів не обмежується лише навчальними заняттями. Воно містить різні аспекти життєдіяльності студентів, як-от проживання в гуртожитку, участь у молодіжних гуртках чи громадських організаціях, налагодження нових контактів у навчальному середовищі та під час практики. Наприклад, під час пар інтерактивні методи навчання, як-от кейс-технології, ділові та рольові ігри, тренінги та дискусії, є засобами соціалізації для студентів з інвалідністю, що залучають їх до активної групової та фронтальної роботи.

Інтерактивні технології також сприяють участі студентів у різноманітних проєктах, електронному листуванні, волонтерській діяльності, лідерстві в інтернет-спільнотах, а також у створенні та об'єднанні молодих людей у просоціальні групи. Важливим є також залучення молоді з інвалідністю до інформальної освіти через соціальні мережі, де вони можуть використовувати спеціалізовані сайти, блоги, вебіари для отримання інформації та спілкування з фахівцями [1].

Упровадження нових освітніх технологій та дистанційної форми навчання для студентів з інвалідністю сприятиме підвищенню якості інклюзивної освіти в ЗВО. Інформаційні технології навчання орієнтовані на досягнення програмних результатів з урахуванням індивідуальних особливостей студентів. Кредитно трансферна система навчання дає змогу покращити якість освітніх послуг, створюючи умови для самостійного освоєння навчальних курсів за різними спеціальностями та освітньо-кваліфікаційними рівнями. Вона також урахує особисту мотивацію студентів і сприяє формуванню позитивного психологічного клімату в студентському середовищі [3, с. 14; 4, с. 15–50].

Організація наукових досліджень з проблем навчання та виховання студентів з особливими освітніми потребами також сприяє інклюзії. Це передбачає створення осередків для дослідження мотивації та спрямованості молоді з інвалідністю, а також організацію наукових досліджень студентів з інвалідністю за індивідуальними програмами. Важливим аспектом соціалізації молоді з інвалідністю є організація змістовного дозвілля, яке містить різноманітні активності: розвиток художньої самодіяльності, студентські вечірки, ярмарки, КВН, аукціони, конкурси, свята та ігрові програми [6].

Однак важливо усвідомлювати, що соціалізація осіб з особливими освітніми потребами та їх інтеграція в суспільство не є чітко визначеним планом чи схемою. Жоден навчальний заклад не зможе досягти цього без активної участі батьків. Тому це є результатом плідної співпраці батьків і фахівців, їхніх спільних зусиль, які допомагають дитині розвивати свої здібності та адаптуватися до соціально-освітнього середовища [8, с. 164–166].

#### Список літератури:

1. Базиленко А. К. Самоврядування як вид соціальної активності студентської молоді. *Вісник Національного університету оборони України* : зб. наук. пр. Київ : НУОУ, 2014. Вип. 3 (40). С. 194–198.
2. Буяльська Т. Б. Теоретичні аспекти адаптації студентів I курсу до навчання у ВНЗ. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Buyalska.php>
3. Гуцол Л. Використання Інтернет-ресурсів для забезпечення самореалізації особистості в дозвіллевій діяльності. *Молодь і ринок*. 2015. № 9. С. 158–163.
4. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу : монограф. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. 314 с.
5. Кольченко К. О., Нікуліна Г. Ф., Козліковська Н. Я. Освіта осіб з інвалідністю в Україні: можливості та особливості навчання людей з інвалідністю у вищих навчальних закладах : метод. посіб. Київ : Ун-т «Україна», 2007. 41 с.
6. Мануйлов Є. М. Соціальна активність молоді: до проблеми розуміння сутності. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*, 2010. № 3. С. 3–12.
7. Створення умов для навчання студентів з ООП. Сайт факультету соціальної та психологічної освіти URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be-%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%bd%d1%96-%d1%86%d0%b5%d0%bd-%d1%82%d1%80%d0%b8-2/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81%d1%81/124027-2/>

8. Сяба М. О. (2013). Роль сім'ї у вихованні дітей з особливими потребами. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля* / гол. ред. Г. П. Шевченко. Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля. Вип. 3 (56). С. 164, 166.

#### References:

1. Bazilenko, A. K. (2014). Samovriaduvannia yak vyd sotsialnoi aktyvnosti studentskoi molodi [Self-government as a form of social activity of student youth]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy: zb. nauk. pr.* Kyiv : NUOU, 2014. Vyp. 3 (40). S. 194–198. [in Ukrainian].
2. Buial'ska, T. B. (2008). Teoretychni aspekty adaptatsii studentiv I kursu do navchannia u VNZ [Theoretical aspects of first-year students' adaptation to studying in higher educational institutions]. Retrieved from: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Buyalska.php> [in Ukrainian].
3. Hutsol, L. (2015). Vykrystannia Internet-resursiv dlia zabezpechennia samorealizatsii osobystosti v dozvillievoi diial'nosti [The use of Internet resources to ensure self-realization of an individual in recreational activities]. *Molod' i rynek*, 2015, No. 9, pp. 158–163. [in Ukrainian].
4. Davydenko, H. V. (2015). Inkluziia u vyshchych navchal'nykh zakladakh Yevropeiskoho Soiuzu: monohrafiia [Inclusion in higher educational institutions of the European Union]. Vinnytsia: Nilan-LTD, [in Ukrainian].
5. Kolchenko, K. O., Nikulina, H. F., & Kozlikovska, N. Ya. (2007). Osvita osib z invalidnistiu v Ukraini: mozhlyvosti ta osoblyvosti navchannia liudei z invalidnistiu u vyshchych navchal'nykh zakladakh: metod. posibnyk [Education of persons with disabilities in Ukraine: opportunities and features of teaching people with disabilities in higher educational institutions: methodical guide]. Kyiv : Universytet «Ukraina», [in Ukrainian].
6. Manuilov, Ye. M. (2010). Sotsial'na aktyvnist' molodi: do problemy rozuminnia sutnosti [Social activity of youth: to the problem of understanding its essence]. *Visnyk Natsional'noi iurydychnoyi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, 3, 3–12. [in Ukrainian].
7. Stvorennia umov dlia navchannia studentiv z OOP [Creation of conditions for teaching students with disabilities]. *Sait fakul'tetu sotsial'noi ta psykhologichnoi osvity*. Retrieved from <https://fspo.udpu.edu.ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%b0/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be-%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%bd%d1%96-%d1%86%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%80%d0%b8-2/%d0%bf%d1%80%d0%be-%d0%bd%d0%b0%d1%81%d1%81/124027-2/> [in Ukrainian].
9. Siaba, M. O. (2013). Rol' sim'i u vyhovanni ditey z osoblyvymi potrebamy [The role of the family in raising children with special needs]. *Dukhovnist' osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: zb. nauk. prats' Skhidnoukrains'koho natsional'noho universytetu imeni Volodymyra Dalia* / hol. red. H. P. Shevchenko. Luhansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia. Vyp. 3 (56). S. 164, 166. [in Ukrainian].